

Μανόλης Δαφερμάκης, Ελένη Ντέρα, Μαργαρίτα Φουρνιώτη, Το μετέωρο βήμα της εκπαιδευτικής ένταξης των Τσιγγανοπαίδων στο Ηράκλειο

Στην εισήγησή μας θα επικεντρωθούμε σε ένα ζήτημα: στη μετάβαση από το εκπαιδευτικό εκείνο μοντέλο το οποίο στηρίζεται στον πολιτισμικό –και όχι μόνο– διαχωρισμό των Τσιγγανοπαίδων σε μια ξεχωριστή ομάδα, σε ένα ξεχωριστό σχολείο, σε μια ξεχωριστή σχολική μονάδα, στο εκπαιδευτικό μοντέλο το οποίο βασίζεται στη συνεκπαίδευση. Θα σας μεταφέρουμε την εμπειρία του Ηρακλείου. Πρώτα απ' όλα, όμως, κρίνουμε σκόπιμη μια συνοπτική παρουσίαση της εμπειρίας του Παραρτήματος Τσιγγανοπαίδων.

Μπορούμε να διαχωρίσουμε τρία βασικά στάδια, τρεις φάσεις, στην ανάπτυξη αυτού του Παραρτήματος, στο οποίο φοιτούσαν παιδιά από τον καταυλισμό Τσιγγάνων της Νέας Αλικαρνασσού. Στην πρώτη φάση, την περίοδο 1995-1997, δημιουργείται η σταθεροποίηση του Παραρτήματος. Πριν από τη δημιουργία και σταθεροποίηση του Παραρτήματος, οι μοναδικές εκπαιδευτικές παρεμβάσεις σε αυτόν τον χώρο ήταν από τη Ν.Ε.Λ.Ε. Η μοναδική, λοιπόν, εκπαιδευτική εμπειρία των Τσιγγάνων της Νέας Αλικαρνασσού ήταν η συμμετοχή σε κάποια επιμορφωτικά προγράμματα της Ν.Ε.Λ.Ε., τα αποτελέσματα, όμως, ήταν πενιχρά. Όλοι οι Τσιγγάνοι του καταυλισμού, στη συντριπτική τους πλειοψηφία, παρέμειναν αναλφάβητοι. Το 1995, λοιπόν, δημιουργείται το Παράρτημα Τσιγγανοπαίδων με πρωτοβουλία της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης και της Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, με ένα συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα: σε τρία σχολικά έτη έπρεπε τα παιδιά τα οποία φοιτούν στο συγκεκριμένο παράρτημα να ενταχθούν σε σχολεία της περιοχής τους.

Στην πρώτη αυτή φάση είχαμε δύο βασικά στοιχεία, τα οποία χαρακτηρίζουν το εκπαιδευτικό έργο. Το πρώτο είναι η χαμηλή αποτελεσματικότητα του εκπαιδευτικού έργου. Με άλλα λόγια, η πλειοψηφία των Τσιγγανοπαίδων δεν έμαθε γραφή και ανάγνωση. Ένας από τους λόγους

ήταν η άτακτη φοίτηση. Το δεύτερο στοιχείο, πολύ ουσιαστικό, ήταν η πλήρης απομόνωση του Παραρτήματος από την υπόλοιπη σχολική κοινότητα. Είναι το πάγιο πρόβλημα των Παραρτημάτων.

Στη δεύτερη φάση, την περίοδο 1997-1999, γίνεται μια αναβάθμιση του Παραρτήματος, που οφείλεται σε τρεις βασικές αιτίες:

(α) Η πρώτη έχει σχέση με την αλλαγή σύνθεσης του εκπαιδευτικού προσωπικού του σχολείου. Έρχονται εκπαιδευτικοί οι οποίοι είναι μόνιμοι, που πηγαίνουν σε καταυλισμούς Τσιγγάνους επειδή το θέλουν, επειδή αγαπάνε τα παιδιά και θέλουν να προσφέρουν.

(β) Η δεύτερη έχει σχέση με τις πρωτοβουλίες κάποιων σχολείων της περιοχής της Αλικαρνασσού να δεχτούν Τσιγγανόπαιδα. Επομένως, υπάρχει μια κίνηση και από την πλευρά της υπόλοιπης εκπαιδευτικής κοινότητας, η οποία είναι πολύ σημαντική και αποτέλεσε, αν θέλετε, αφετηριακό σημείο για όλη την προσπάθεια που κάναμε στη συνέχεια.

(γ) Και η τρίτη αιτία ήταν οι παρεμβάσεις του προγράμματος των Τσιγγανοπαίδων. Η βασικότερη από αυτές τις παρεμβάσεις ήταν η εξασφάλιση της ομαλής λειτουργίας του Παραρτήματος, η λύση, δηλαδή, όλων των προβλημάτων που έχουν σχέση με την εξασφάλιση των εκπαιδευτικών, αλλά και πέρα από αυτήν την τυπική πλευρά, ο εμπλουτισμός των δραστηριοτήτων του σχολείου, το οποίο είναι ένα πάρα πολύ σημαντικό στοιχείο. Το θεατρικό παιχνίδι και η μουσική αγωγή, το τουμπερλέκι που βάλαμε, πιστεύουμε ότι έπαιξε πολύ σημαντικό ρόλο στην αναβάθμιση του έργου της συγκεκριμένης περιόδου.

Το σημαντικότερο αποκορυφώσιμο της θετικής εμπειρίας του Παραρτήματος συνίσταται στο ότι ως αποτέλεσμα μιας πολυετούς διαδικασίας το Παράρτημα αρχίζει να λειτουργεί ως ομάδα: ομάδα εκπαιδευτικών, αλλά και ομάδα μαθητών, που σιγά-σιγά αρχίζουν να αναπτύσσουν μέσα στην πορεία –αυτό δεν ήταν εις των προτέρων– μια προοπτική, έναν σκοπό, ένα

νόημα ύπαρξης, που έχει σχέση φυσικά με την ισότιμη ένταξη στα σχολεία της περιοχής όπου διαμένουν τα παιδιά.

Στην τρίτη φάση, την περίοδο 1999-2000, το αποφασιστικό ζήτημα ήταν το πώς θα εξασφαλιστούν οι προϋποθέσεις για να υλοποιηθεί αυτή η προοπτική, αυτό το όραμα, ο σκοπός, αν θέλετε, του Παραρτήματος. Σε αυτή τη φάση μπορούμε να διακρίνουμε τρία στοιχεία, τα οποία είναι σημαντικά.

Το πρώτο είχε σχέση με την εκπόνηση μιας συγκεκριμένης πρότασης όσον αφορά τη μεθόδευση αυτής της διαδικασίας, μιας πρότασης που εκπονήθηκε από τους εκπαιδευτικούς του Παραρτήματος σε συνεργασία φυσικά και με το δικό μας πρόγραμμα, το πρόγραμμα Εκπαίδευσης Τσιγγανοπαίδων. Και γι' αυτό το ζήτημα θα σας πει η Ελένη Ντέρα, η οποία ήταν και προϊσταμένη του Παραρτήματος, συνεργάτιδα του Προγράμματός μας.

Η πρότασή μας, λοιπόν, προς το ΠΣΠΕ και τη Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης ήταν να καταργηθεί το Παράρτημα και συγχρόνως να γίνει η ένταξη των μαθητών σε δύο σχολεία της περιοχής της Αλικαρνασσοῦ, όπου και διαμένουν. Θέλαμε η ένταξη να γίνει σε δύο σχολεία, για να υπάρχει η δυνατότητα παρέμβασης και υποστήριξης από το Πρόγραμμα, αλλά και για να μην διασπαρούν οι μαθητές, πράγμα που εγκυμονούσε τον κίνδυνο της διαρροής. Και είπαμε ότι τα παιδιά που είχαν προχωρήσει στο επίπεδο των γνωστικών δεξιοτήτων μπορούν να μπου σε τάξεις κανονικά, ενώ προτεινάμε τα παιδιά τα οποία προορίζονταν για την πρώτη τάξη δημοτικού, να μην μπου στην τάξη μαζί με τα άλλα παιδιά, γιατί η εμπειρία από τα προηγούμενα χρόνια είχε δείξει ότι δεν μπόρεσαν να παρακολουθήσουν την τάξη. Παρέμειναν όχι μόνο για εκείνον τον χρόνο αναλφάβητοι, αλλά και για τα υπόλοιπα χρόνια, γιατί περνούσαν στη δεύτερη τάξη, αλλά δεν μπορούσαν να καλύψουν μετά αυτό το κενό.

Ζητήσαμε, επίσης, να υπάρξουν σε αυτά τα σχολεία δύο ξεχωριστά τμήματα ταχύρυθμης μάθησης για τα παιδιά που ανέφερα πριν ότι θα αντιμετώπιζαν προβλήματα αν παρακολουθούσαν την πρώτη τάξη, και επίσης και για τα παιδιά τα οποία ήταν μεγαλύτερης ηλικίας και ενδεχομένως είχαν κάποια ανάγκη συμπληρωματικής στήριξης και ενίσχυσης σε κάποιους τομείς. Ιδιαίτερη έμφαση δώσαμε στην ένταξη των παιδιών της προσχολικής ηλικίας. Ακόμη, προτείναμε, όταν θα παρθεί αυτή η απόφαση, να κληθούν και να συμμετάσχουν στην απόφαση όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς.

Το ΠΙΣΠΕ έκανε δεκτή την πρότασή μας και αποφάσισε ποια θα είναι τα δύο σχολεία: θα ήταν τα δύο σχολεία που είχαν δεχτεί και τα προηγούμενα χρόνια τσιγγάνους μαθητές. Όταν, όμως, ήρθε ο Σεπτέμβριος, είδαμε ότι αυτή η απόφαση του ΠΙΣΠΕ, που αφορούσε στην κατάργηση του Παραρτήματος και στην ένταξη των παιδιών, υπήρχε ο κίνδυνος να μην εφαρμοστεί. Και αυτό γιατί αντέδρασαν οι διευθυντές των σχολείων, απαντώντας ότι «εμάς δεν μας καλέσατε, δεν μας ρωτήσατε για αυτή την απόφαση που πήρατε και ζητάμε να γίνει επανεξέταση στο ΠΙΣΠΕ». Αυτή η αναμονή κράτησε αρκετό χρόνο, μέχρι να ξαναγίνει ΠΙΣΠΕ με το θέμα αυτό, οι μαθητές πήγαιναν στο ένα σχολείο και δεν τους έβαζαν καθόλου στην τάξη, δεν τους έδωσαν βιβλία, τους έλεγαν ότι δεν ξέρουν τι θα κάνουν με αυτούς και νομίζω ότι απασχολούσε τα παιδιά ο γυμναστής, για να είναι απλά κάποιος εκεί μαζί τους τις ώρες που ήταν στο σχολείο. Έγιναν παρεμβάσεις από το Πρόγραμμα και τελικά κάμφθηκαν οι αντιστάσεις, ειδικά της διευθύντριας του ενός σχολείου, η οποία και δέχτηκε τα παιδιά.

Μετά προέκυψε ξαφνικά ένα άλλο θέμα. Επειδή δεν πείστηκαν ότι έτσι έπρεπε να γίνει, απευθύνθηκαν στο δήμαρχο της Αλικαρνασσού, ο οποίος έχει ένα πρόβλημα αποδοχής των Τσιγγάνων στα όρια του δήμου του, και τον ενημέρωσαν για την ένταξη αυτών των παιδιών στο σχολείο. Ο δήμαρχος, ο οποίος θεωρεί ότι είναι ο ύψιστος άρχοντας στην Αλικαρνασσό, είπε ότι δεν ήταν δυνατό να ληφθεί μια τέτοια απόφαση, ρώτησε ποιοι ήταν αυτοί που την

πήραν, όταν αρμόδιος για αυτή την απόφαση ήταν ο δήμος. Συγκαλεί, λοιπόν, μια συνάντηση, όπου παρίσταται ο προϊστάμενος της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, προϊστάμενοι των επιμέρους Γραφείων του νομού Ηρακλείου, σχολικοί σύμβουλοι, οι αιρετοί εκπρόσωποι των δασκάλων στο ΠΙΣΠΕ, συμμετείχαμε και εμείς ως Πρόγραμμα και οι αντιπρόσωποι από το σύλλογο γονέων. Στη συνάντηση αυτή βέβαια η κατάσταση ήταν κωμικοτραγική. Η Διεύθυνση της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης εμφανίστηκε διαιρεμένη: άλλη άποψη είχε ο προϊστάμενος της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, άλλη άποψη είχαν οι προϊστάμενοι των επιμέρους Γραφείων. Ίσως εκεί να παίζονται και άλλα παιχνίδια, επειδή οι προϊστάμενοι είναι σε αναμονή εκλογής. Τίθεται, δηλαδή, το θέμα ποιος διεκδικεί τη θέση του προϊσταμένου, ποιος θα φανεί καλύτερος κτλ.

Παρόλα αυτά, ήταν αξιοπρόσεκτη η στάση ενός προϊσταμένου, ο οποίος –δεν κρίνουμε τώρα τους λόγους– στάθηκε στο ύψος του καθήκοντός του. Είπε ότι εφόσον ως ΠΙΣΠΕ πήραμε μια τέτοια απόφαση, κακώς ήρθαμε τώρα εδώ, διότι δεν μπορούμε να αναιρέσουμε αυτό το οποίο αποφασίσαμε. Έτσι, φέρνοντας στη θέση του και δυο-τρεις από τους άλλους προϊσταμένους, οι οποίοι είχαν ψηφίσει αυτή την απόφαση και μετά εν όψει του δημάρχου η στάση τους ήταν «με άλλα λόγια να αγαπιόμαστε» («Να μην έρθουμε σε σύγκρουση με το δήμαρχο...»), «Και εμείς, βέβαια, προσπαθούμε...», «Και αν εσείς θέλετε έτσι...»), δεν είχαν, δηλαδή, καμία σαφή και ξεκάθαρη τοποθέτηση.

Εμείς από τη μεριά μας, για να φέρουμε τους προϊσταμένους, αλλά και τους σχολικούς συμβούλους μπροστά στις αρμοδιότητές τους, επικαλεστήκαμε όλες τις εγκυκλίους που υπάρχουν σχετικά με το θέμα αυτό. Τότε υπήρξε η αντίδραση του δημάρχου, ο οποίος αναφερόμενος στον Υπουργό Παιδείας είπε: «Ποιος είναι ο Υπουργός, ο οποίος θα μας πει τι θα κάνουμε εμείς εδώ στην Αλικαρνασσό;». Επήλθε μια μεγάλη σύγκρουση. Εμείς αποχωρήσαμε, σηκωθήκαμε και φύγαμε. Παρέλειψα να σας πω ότι είχαν έρθει και εκπρόσωποι

των Τσιγγάνων. Ίσως, όμως, επειδή δεν μπόρεσαν να έχουν παρέμβαση οι άνθρωποι, κάθισαν σε μια γωνία και σηκώθηκαν και έφυγαν, δεν είπαν τίποτα. Για την ακρίβεια δεν «κάθισαν» σε καμία γωνία, γιατί δεν τους έδωσαν θέση. Όλοι καθόμασταν στις καρέκλες, γύρω-γύρω από το τραπέζι, και αυτοί στο περιθώριο. Καμιά φορά και αυτές οι μικρές λεπτομέρειες έχουν σημασία.

Αποχωρήσαμε, λοιπόν, γιατί δεν υπήρχε πραγματικά καμία δυνατότητα διαλόγου. Ο προϊστάμενος έλεγε: «Και ποιος είναι ο κος Δαφερμάκης; Και ποια είσαι εσύ;», «Μα, υπάρχει το χαρτί με τους συνεργάτες του Προγράμματος!», «Όχι, δεν είσαι, μου το είπαν εμένα από το Υπουργείο», μια συζήτηση, δηλαδή, που δεν υπήρχε πραγματικά από την πλευρά μας καμία διάθεση να συμμετέχουμε. Από ό,τι μάθαμε μετά από κάποιους που έμειναν, εκδηλώθηκε ακόμη και αυτός ο συγκαλυμμένος «αντι-τσιγγανισμός» των σχολικών συμβούλων και των προϊσταμένων σε όλη του την έκταση.

Εμείς βέβαια είχαμε πάει με τη διάθεση να συζητήσουμε, να δούμε από κοινού ποια προβλήματα υπάρχουν, πώς μπορούν να αντιμετωπιστούν, ποιοι είναι οι φόβοι των γονιών, πώς μπορούν κάποια πράγματα να καμφθούν και χωρίς να είμαστε εριστικοί. Μετά, όμως, αποφασίσαμε ότι πρέπει να το ανοίξουμε το θέμα και να σταματήσουμε την ως τότε προσπάθεια προσέγγισης. Και έτσι απευθυνθήκαμε στον Τύπο.

Δεν ξέρω αν διαβάσατε αυτά τα δημοσιεύματα –ήταν η περίοδος των Χριστουγέννων, μέσα στις γιορτές– και στον τοπικό και στον αθηναϊκό τύπο, και στο Σύλλογο Δασκάλων του Ηρακλείου και στη Σύγκλητο του Πανεπιστημίου Κρήτης και σε πολλούς άλλους φορείς του Ηρακλείου. Άρχισε έτσι ένας διάλογος μέσα από τις εφημερίδες,, στον οποίο βρέθηκε να μειοψηφεί, να είναι πραγματικά μόνος του ο δήμαρχος του Ηρακλείου σε αυτή την αντιπαράθεση. Βλέποντας τη θέση στην οποία είχε περιέλθει, αναγκάστηκε να αναδιπλωθεί και είπε ότι «μερίς μία διερεύνηση κάναμε, δεν ήταν απόφασή μας αυτή». Μετά από αυτό είπαν μόνο –γιατί έπρεπε να κρατήσουν και τα προσχήματα, για να μην φαίνεται η υποχώρηση καθολική– ότι «θα το

εξετάσουμε το θέμα με την καινούρια σχολική χρονιά, ας αφήσουμε τώρα τα παιδιά, να μην διαταράζουμε τη φοίτησή τους από τώρα, θα τα πούμε το Σεπτέμβριο». Ευτυχώς στον Τύπο φάνηκε η ξεκάθαρη και σωστή τοποθέτηση κάποιου προϊσταμένου, οι άλλοι, όμως, οι οποίοι δεν καλύφθηκαν, άρχισαν ένα πήγαινε-έλα στις εφημερίδες, άρχισαν να αναδιπλώνονται και αυτοί και οι διευθυντές των σχολείων επίσης, αγνώριστοι έγιναν και αυτοί μετά!

Αυτό μπορούμε να πούμε, βέβαια, ότι ήταν κάτι που «καταφέραμε», ήταν μία «νίκη». Φοβούμαι, όμως, την καινούρια σχολική χρονιά. Θα μας πει τώρα η Μαργαρίτα πώς τελικά δέχτηκαν οι διευθυντές των σχολείων ή και το διδασκαλικό προσωπικό τις αποφάσεις αυτές.

Κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους 2000-2001 δίδαξα στην τάξη υποδοχής των Τσιγγανοπαίδων, στο 3^ο Δημοτικό Σχολείο Αλικαρνασσού ως αναπληρώτρια δασκάλα. Επέλεξα τη θέση αυτή από άμεσο ενδιαφέρον για τα συγκεκριμένα παιδιά, χωρίς να έχω προηγούμενη εμπειρία, παρά μόνο πληροφορίες από την ομάδα του Προγράμματος.

Κατά την πρώτη μου επαφή αντιμετώπισα δύο σημαντικές δυσκολίες: (α) τη μη αποδοχή των Τσιγγανοπαίδων από τα μη Τσιγγανόπαιδα τόσο στην τάξη τους όσο και στην αυλή, στο παιχνίδι γενικότερα, και (β) την ελλιπή προσέλευση και παραμονή των Τσιγγανοπαίδων στην τάξη υποδοχής, με μία και μοναδική εξαίρεση ένα παιδιού που φοιτά κανονικά στην τάξη του.

Οι λόγοι για την πρώτη δυσκολία ήταν οι εξής: (α) η αντιδραστική συμπεριφορά των παιδιών τσιγγάνικης καταγωγής ως άμυνα απέναντι είτε σε προσφωνήσεις όπως «τσιγγανάκια», «γυφτάκια» κ.ά από τα άλλα παιδιά είτε στην επιθετικότητα των άλλων παιδιών, (β) η εμφάνιση των παιδιών τσιγγάνικης καταγωγής, θέματα υγιεινής κτλ., (γ) περιπτώσεις επιρροής από γονείς των άλλων παιδιών.

Οι λόγοι για τη δεύτερη δυσκολία ήταν οι εξής: (α) η επιφυλακτικότητα των παιδιών, η ανασφάλεια που ένιωθαν όταν έμπαιναν στις τάξεις τους, (β) το

διαφορετικό γνωστικό επίπεδο και (γ) και πιο σημαντικό η έλλειψη ανάθεσης γνωστικών δραστηριοτήτων από τους δασκάλους των τάξεων, πράγμα βέβαια που συμβαίνει και σε περιπτώσεις μαθητών μη τσιγγάνων, οι οποίοι έχουν γνωστικές ελλείψεις.

Όσον αφορά την τάξη υποδοχής, τα παιδιά θεώρησαν την τάξη αυτή αποκλειστικά δική τους, γιατί λειτουργούσαν σαν ομάδα, γιατί ένιωθαν ασφάλεια, άνεση και επιτέλους έκαναν μάθημα εκεί. Σχεδιάστηκε πρόγραμμα για την παρακολούθηση των Τσιγγανοπαίδων στην τάξη υποδοχής κάποιες ώρες και στις τάξεις τους κάποιες άλλες. Σε αυτές τις άλλες ώρες θα έκαναν διάφορες άλλες δραστηριότητες, όπως άλλα μαθήματα, μουσική, αισθητική αγωγή κτλ. Παρόλα αυτά τα παιδιά αρνούνταν κατηγορηματικά να πάνε στις τάξεις τους. Μοναδική εξαίρεση ήταν το μάθημα της γυμναστικής, στο οποίο λόγω του ύφους του μαθήματος, αλλά και του συγκεκριμένου δασκάλου, ο οποίος τα είχε πλησιάσει περισσότερο, ήθελαν να συμμετέχουν καθημερινά. Αυτό βέβαια ευνόησε την καλύτερη γνωριμία μεταξύ όλων των παιδιών, τη συνύπαρξη και την αποδοχή σιγά-σιγά.

Αυτό που έκανα για να παροτρύνω τα παιδιά να πάνε στις τάξεις τους κάποιες ώρες ήταν: α) Κυρίως τα ενθάρρωνα, τους έδινα κίνητρα, για να κάνουν και άλλες δραστηριότητες, να παρακολουθούν και άλλα μαθήματα, να γνωριστούν με τα άλλα παιδιά, να κάνουν παρέες κτλ. β) Τα συνόδευα μέχρι τις τάξεις τους, τα έβαζα να καθίσουν, παρακινούσα άλλους μαθητές να τα παίρνουν μαζί τους, ακόμη και τους ίδιους τους δασκάλους ή κάποιες φορές τους το επέβαλλα και με λίγο πιο δυναμικό τρόπο.

Οι δάσκαλοι έδειξαν κάποια προθυμία, υπήρχε μια καλή συνεργασία, κάποια αποδοχή. Το αρνητικό στοιχείο ήταν ότι δεν τους ανέθεταν τίποτα μέσα στην τάξη. Τα είχαν παραγκωνίσει κάπως, τα δέχονταν μάλλον με ευχαρίστηση, αλλά τίποτα παραπάνω. Και αυτό το παράπονο το εξέφραζαν τα παιδιά συνεχώς σε μένα.

Είχαν πραγματοποιηθεί επίσης συνδιδασκαλίες, δηλαδή κάποιες φορές ερχόντουσαν άλλα παιδιά στην αίθουσα υποδοχής και κάναμε όλοι μαζί μάθημα. Παρατήρησα το εξής: Αρχικά υπήρχε μια αναστάτωση, μια επιφυλακτικότητα. Αργότερα, όμως, ο παιδικός κώδικας άρχισε να λειτουργεί. Υπήρχε μια χαλάρωση, μια ευχάριστη ατμόσφαιρα, και έτσι μια πολύ πιο καλή κατάσταση.

Παρόλα αυτά, τα παιδιά ρόμικης προέλευσης δεν ήταν έτοιμα ακόμη να μπουν σε καθημερινή βάση στις τάξεις τους και έτσι παρέμεναν στην τάξη υποδοχής. Το δίλημμα που δημιουργήθηκε σε μένα ήταν ότι από τη μία είχαμε την ένταξη, που είναι και ο κύριος στόχος, από την άλλη όμως υπήρχε και ο κίνδυνος διαρροών. Δεν μπορούσα να διακινδυνεύσω τα παιδιά να ζοριστούν, να πιεστούν και να μην ξανάρθουν σχολείο. Οπότε λόγω αυτού του κινδύνου παρέμειναν το μεγαλύτερο διάστημα σε αυτή την τάξη.

Παρόλες αυτές τις δυσκολίες, νομίζω ότι τα παιδιά κατά το τέλος του χρόνου άρχισαν να μπαίνουν σιγά-σιγά στο πνεύμα του σχολικού συνόλου. Οι σχέσεις τους με τα άλλα παιδιά άρχισαν να γίνονται αρμονικότερες, ειδικά προς το τέλος του χρόνου, τώρα, αυτές τις μέρες δηλαδή, τουλάχιστον στο παιχνίδι στην αυλή ή και όταν συμβαίνει και κάποια συνδιδασκαλία στην τάξη υποδοχής. Πιστεύω ότι κάποια παιδιά τόλμησαν να κάνουν και φίλιες με άλλα. Νομίζω ότι είναι περισσότερο θέμα χρόνου και καλής θέλησης από όλους τους παράγοντες για να συμβεί το ποθητό αποτέλεσμα.

Να συμπληρώσω κάτι. Αυτά που ειπώθηκαν αφορούν το ένα σχολείο. Στο άλλο σχολείο τα παιδιά δεν πάνε στην τάξη υποδοχής, αλλά έχουν μπει κανονικά στις τάξεις τους, δηλαδή παρακολουθούν τα μαθήματα. Κάποιος μάλιστα μαθητής φέτος θα τελειώσει και θα πάρει και απολυτήριο από το δημοτικό.

Και αυτό που επίσης θέλω να πω είναι ότι, όταν προτείναμε την ένταξη και την κατάργηση του Παραρτήματος, φοβόμασταν μήπως τα παιδιά τελικά

δεν πάνε, μήπως αυτό σημαίνει διαρροή. Είδαμε ότι τα παιδιά που δεν είναι στο σχολείο της Αλικαρνασσού είναι τα μικρά παιδιά, αυτά που έπρεπε να γίνουν μαθητές της πρώτης τάξης, γιατί οι γονείς τους με το να μην υπάρχει φέτος συνοδός, όπως υπήρχε τα προηγούμενα χρόνια, και επειδή υπάρχει ένα μεγάλο κομμάτι του δρόμου που πρέπει να διανύσουν από το σημείο που τους αφήνει το λεωφορείο μέχρι το σχολείο, φοβούνται να τα στείλουν. Μάλιστα έτυχαν και κάποιες περιπτώσεις που απειλήθηκε η ζωή των παιδιών, επειδή είναι δρόμος ταχείας κυκλοφορίας, οπότε αυτά τα μικρά παιδιά δεν πάνε. Οι γονείς, δηλαδή, λένε ότι θέλουν να υπάρχει συνοδός που θα συνοδεύει τα παιδιά, και έχουν δίκιο, βέβαια. Ωστόσο, συνοδός δεν εξευρέθη. Η Διεύθυνση της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης λέει ότι δεν μπορεί να απαντήσει σε αυτό το θέμα.

Το ίδιο ισχύει και για τα παιδιά του νηπιαγωγείου. Στην αρχή της χρονιάς, επειδή εγώ φέτος δεν εργάζομαι, παρακολουθώ το πρόγραμμα της μετεκπαίδευσης, το διδασκαλείο, είχα χρόνο και συνόδευα αυτά τα παιδιά τον πρώτο καιρό με το λεωφορείο και έρχονταν τα παιδιά, γιατί οι γονείς αισθάνονταν ασφαλείς ότι τα παιδιά συνοδεύονται. Μετά, όταν εγνατέλειψα εγώ λόγω των υποχρεώσεών μου στη σχολή αυτή την προσπάθεια, τα παιδιά άρχισαν να εμφανίζουν αυτή τη διαρροή. Και επίσης, διαρροή υπήρξε και από τα παιδιά, τα οποία δεν ήταν ούτε στο Παράρτημα σταθερά στη φοίτησή τους, αλλά ούτε και σταθερά στην παραμονή τους στον καταυλισμό στην Αλικαρνασό. Ερχόταν, δηλαδή, π.χ. να μείνουν ένα μήνα στο Ηράκλειο. Εκείνο τον ένα μήνα ερχόταν στο σχολείο, στο Παράρτημα. Τώρα όμως δεν αισθάνονται την οικειότητα με το καινούριο σχολικό περιβάλλον και δεν εμφανίζονται καθόλου στο σχολείο, έτσι όπως εμφανίζονταν στο Παράρτημα, έστω και για ένα μήνα, δηλαδή, ως κομήτες.

Θα ήθελα και γω να κάνω μια μικρή συμπλήρωση, αυτό που είναι και το βασικό θέμα της εισήγησής μας, πώς, δηλαδή, γίνεται το αποφασιστικό βήμα

από το διαχωριστικό μοντέλο στο μοντέλο το οποίο βασίζεται στη συνεκπαίδευση. Φαίνεται ότι το μεγάλο ζήτημα που διαπραγματευόμαστε, που παίζεται σε αυτή τη διαδικασία, είναι ποιο χαρακτήρα έχει το σχολείο, το σχολείο με ποιο προσανατολισμό, με ποιο σκοπό, με ποια προοπτική. Όπως ειπώθηκε από τη Φουρνιώτη Μαργαρίτα, η βασική αιτία που τα παιδιά θέλουν να πάνε στην τάξη υποδοχής είναι ότι μέσα στην κοινή σχολική τάξη δεν συμμετέχουν, δεν τους δίνει ο δάσκαλος δραστηριότητες, είναι κατά κάποιον τρόπο στο περιθώριο, με αποτέλεσμα η ίδια η παρουσία τους σε αυτή την «κανονική τάξη» να χάνει σιγά-σιγά το νόημά της. Αν δεν έχεις τη δυνατότητα να συμμετέχεις επί ίσοις όροις μέσα σε αυτό το παιχνίδι του διαλόγου, των δραστηριοτήτων, μέσα στο χώρο της τάξης, όταν φτάνεις σιγά-σιγά να είσαι στο περιθώριο όλου αυτού του συστήματος των σχέσεων που δημιουργούνται μέσα στο χώρο του σχολείου, η αναπόφευκτη συνέπεια είναι είτε η φυγή σε ένα προστατευμένο σχετικά περιβάλλον, όπως είναι η τάξη υποδοχής, είτε στην ακόμη χειρότερη περίπτωση η εγκατάλειψη του σχολείου. Άρα, το βασικό ζήτημα είναι τι γίνεται με το σχολείο, με το δημόσιο σχολείο. Σας ευχαριστούμε πολύ.